

ASPECTE MILITARE DIN ISTORIA COMITATULUI SEVERIN ÎN SECOLELE XVI–XVII

Adrian MAGINA

Muzeul Banatului Montan Reșița

Comitatul Severin este o structură administrativă consemnată documentar de la începutul secolului al XVI-lea. A suprapus districtul românesc al Caransebeșului și în bună măsură Banatul de Severin, formațiune care avea în primul rând obligații militare în apărarea frontierei sudice a Regatului Ungar. Fiind la periferia regatului, și apoi a Principatului Transilvaniei, este de la sine înțeles că și rosturile militare ale zonei au fost perpetuate.

Încă de la începutul secolului al XV-lea poate fi urmărită implicarea elitelor din zonă în lupta antiotomană. Grupați inițial în jurul lui Ioan/Iancu de Hunedoara, nobilii români din Banat au avut un rol activ în menținerea liniei antiotomane din sudul regatului¹. Pentru păstrarea aceluia front existau cetățile de pe Dunăre (Severin, Orșova, Peth, Drencova etc.) și cele din interiorul teritoriului. Printre acestea s-a numărat și Caransebeșul, centrul districtului omonim și, ulterior, al comitatului Severin. Fiind în proximitatea teritoriilor vizate de către incursiunile otomane s-a resimțit în zonă necesitatea unei organizări militare menite să contracareze posibilele raiduri de la sud de Dunăre. Alături de nobilimea românească documentele consemnează prezența unor garnizoane de husari aflați sub comanda voievozilor proprii. Ei făceau parte dintr-un sistem mai vast de apărare a frontierelor sudice ale regatului, care se întindeau de la Severin până în Bosnia și Croația. În anii 1494–1495 cheltuielile curții arată că s-au dat 18 florini husarilor din Caransebeș care au venit la curte să ceară ajutoare la rege și alți 20 de florini căpitanului husarilor din Severin. Tot în acea perioadă era încheiată o nouă convenție cu magistrul Andrei și cele două ajutoare ale sale, tunari de la cetatea Severin². În epoca respectivă (a doua jumătate a secolului al XV-lea) trupele de husari – cavalerie ușoară, erau alcătuite aproape în exclusivitate din sârbii refugiați din Peninsula Balcanică, cuvântul husar fiind de cele mai multe ori echivalat cu cel de sârb³. E posibil ca voievodul Petru Rayn, care a ocupat pentru o vreme funcția de viceban de Severin, să fie unul dintre căpitani ai acestor husari. În anul 1492 regele Vladislav scria capitlului de Bosnia să îl pună pe „*egregii Petri Rayn vaywode Sebesiensis*” în stăpânirea a 12 posesiuni, foste ale lui „*Radislai Jaruzowyth, vaywode huzaronum nostrorum Nandoralbensis*”, mort fără urmași⁴. Legătura cu zona bosniacă îi indică posibilă sa origine sud-slavă. Sumare sunt și datele în legătură cu „*Stephanus Zthoyka, waywoda huzaronum de Karansebes*”. Acesta deținea inițial posesiuni în Drencova, așezare din proximitatea Dunării și a teritoriilor sârbești, dar prin schimburi de moșii se va stabili definitiv la Caransebeș unde la finalul secolului al XV-lea

¹ Detalii la Drăgan 2000, p. 378–403.

² Engel 1797, p. 50, 54, 77.

³ Kovács 2010, p. 49; Huszár 1892, p. 87.

⁴ Df. 233475.

și la începutul celui următor a ocupat funcția de jude primar al orașului⁵. Identitatea sa etnică e dificil de stabilit pentru că numele Stoica/Stojko este comun atât în mediul românesc cât și în cel sud-slav.

Informații importante legate de structura militară a zonei sudice a regatului provin din anul 1504, cu ocazia prezentării cheltuielilor pentru întreținerea frontierei sudice. Atunci au fost consemnate efectivele militare care trebuiau să păzească și să apere actualul teritoriu bănățean și plățile aferente lor. Astfel la Severin banii aveau ca salariu 6.000 de florini (din care 2.000 în bolovani de sare), iar celor doi tunari li se plăteau 60 de florini. În plus cetăților Severin, Orșova, Peth și Caransebeș, pentru ridicarea de noi ziduri, li se dădeau 500 de florini. În apărarea spațiului dintre Mureș și Dunăre era implicată și familia nobiliară sârbească Jakšić, care urma să întrețină 600–700 de călăreți. În aceeași perioadă la Timișoara erau 267 de husari, grupați sub nouă voievozi, iar comitele de Timiș trebuia să mai întrețină 100 de călăreți și să plătească tunari. Caransebeșul și Lugojul erau apărate de un număr de 200 de husari sub comanda voievozilor lor. Împreună cu trupele voievozilor din Utvin, Mănăștur, Choka și ai celor doi castelani de Timișoara, zona bănățeană era apărată, teoretic, de un număr de 1.360–1.460 de călăreți ușori (husari)⁶. Viorel Achim analizând instituția voievodală în Banat a consemnat pe parcursul a două secole un număr destul de mic de voievozi ce apar pomeniți în documente⁷. În a doua jumătate a secolului al XV-lea și în prima jumătate a celui următor, actele înregistrează destul de frecvent folosirea cuvântului waywoda/wayda, aproape întotdeauna în legătură cu posesiuni sau cu familii de origine sud-slavă⁸. În acest context termenul de voievod nu se referă nicidecum la elita românească ci, la fel ca și în cazul celor înregistrați în socotelile prezentate mai sus, la comandanții militari ai trupelor ușoare de cavalerie, sârbi în majoritatea lor. Trupele staționate la Caransebeș și Lugoj, în afara apărării frontierei, au fost implicate, sub conducerea lui Petru Petrović, în campania contra răsculaților lui Gheorghe Dozsa. Intervenția cavaleriei bănățene a fost decisivă, inclusiv în capturarea lui Dozsa. Matia Bruz, unul dintre acești participanți, prima un loc de casă în Lugoj, pentru meritele sale militare în înfrângerea răsculaților⁹. După căderea cetății și a Banatului de Severin (1524), comitatul cu același nume a devenit una dintre structurile cele mai expuse la periferia regatului, Caransebeșul preluând rolul deținut anterior de către fortificațiile de pe amplasamentul Dunării. La începutul anului 1525 erau amintiți cei 12 căpitani ai husarilor de aici, care au primit aproape 3.000 de florini pentru întreținerea trupelor. Alți bani erau dați din vistierie judeului de Caransebeș (și căpitan de husari) pentru a conduce trupele de pedestrași la cetatea Mehadie, ori cărașului Luca din Pesta pentru transportul către Caransebeș a unei bombarde și trei treasuri¹⁰. Căpitanul general al cavaleriei ușoare era Emeric Czibak (*capitanei universorum aulicorum huzaronum sue Maiestatis ad Themeswar serviencium*), înlocuit în 26 aprilie 1525 de către banul de Severin, Ioan de Kalló (*levis armature in partibus Themesiensibus et Sebesiensibus servientibus ... fidelem nostrum egregium Johannem de Kyskallo ... pro capitaneo vestro recognoscere et eidem in omnibus licitis et regni salutem concernentibus obedire et obtemperare*)¹¹. Este greu de stabilit numărul trupelor de cavalerie pentru că registrele amintite consemnează doar plata lor. După sumele plătite trebuie să fi fost câteva sute de călăreți

⁵ Magina 2010a, p. 115.

⁶ Kovachich 1800, p. 316–320; Thallóczy 1915, p. 179–180, 184, 189–191.

⁷ Achim 2000, p. 98–128.

⁸ Spre exemplu: Magina 2010c, p. 145, nota 20: Ladislaus waywoda, Lado vayda; Magina 2010b, p. 137: Jowan waywoda de Saswar; MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye: Radich vayvodhe de Cheben.

⁹ Szentkláray, p. 320; Pesty 1882, p. 318.

¹⁰ Fraknói 1877, p. 65–66, 87, 98, 126, 139.

¹¹ Dl. 24135. Anexa I. Pentru funcțiile ocupate în sudul regatului a se vedea Pesty I, 1878, p. 292–293.

ușori. Alături de ei la Caransebeș mai erau înregistrați 300 de pedestrași conduși de către Anton de Remethe și Toma Horváth, pentru întreținerea cărora s-a plătit suma de 1.200 de florini („*trecentis peditibus in Karansebes servientibus, medio Anthonii Remethe et Thome Horwath capitaneorum eorundem peditum, dati sunt fl. MCC*”)¹². Numărul soldaților din zonă pare să fi rămas constant căci o informație, provenită la un an de la aceste înregistrări, amintea că în Caransebeș se aflau 400 de călăreți și 300 de pedestrași¹³.

După înfrângerea Ungariei la Mohács, părțile bănățene s-au raliat cauzei regelui Ioan Szapolyai. Probabil pentru o mai bună coordonare a teritoriului de graniță, reprezentat de Comitatul Severin, a fost reactivată vechea instituție a Banatului, specifică unui teritoriu de frontieră. În 1536 era consemnat primul ban de Caransebeș, în persoana lui Mihai de Somlya, unul dintre husarii regali care au servit anterior la Caransebeș. La mijlocul deceniului trei al secolului al XVI-lea, Petru Petrović, unul dintre fideliu lui Szapolya, a fost numit în demnitatea de comite de Timiș. Pe la mijlocul secolului el a acumulat, alături de funcția respectivă, și pe cele de căpitan general al părților inferioare ale regatului (*parcium regni Hungarie inferiorum capitaneus generalis*) și ban de Caransebeș (*Banus Sebesiensis*)¹⁴, concentrând întreaga putere militară și civilă în mâinile sale. Cu toate acestea, zona nu a fost ferită de incursiunile turcești. Paul, arhiepiscop de Strigoni, scria în 1538 că turcii au invadat zona Timișoarei și au prădat în arealul Caransebeșului¹⁵. De la acest episod vreme de mai bine de un deceniu nici un fel de eveniment militar nu pare să fi interferat cu arealul bănățean. În jurul anului 1550 situația politică din Transilvania s-a deteriorat, bănățenii fiind din nou implicați în evenimente militare. Motivul l-a constituit conflictul dintre Petrović și George Martinuzzi. Primul a intervenit în ajutorul reginei Izabela cu 12 mii de oameni (din care 3000 se pare că erau iobagi români și sârbi luați sub arme) adunați din Timișoara, Caransebeș și Lugoj. Cu această ocazie sunt atacate castelul de la Vinț, Alba Iulia și Cenadul, în încercarea de a-i elimina pe fideliu lui Martinuzzi. Cei 24 de mii de oameni adunați de către Martinuzzi au reușit să respindă ofensiva lui Petrović, care se retrage spre Banat¹⁶. Pătrunderea trupelor imperiale în Transilvania, sub comanda generalului Castaldo, a scindat definitiv cele două tabere. După mai multe tergiversări, în vara lui 1551, Petrović a cedat Banatul în mâna fidelilor casei de Austria. Din punct de vedere politic și militar zona Severinului a rămas prinsă între otomani și habsburgi. Deținerea celor două centre urbane, Caransebeșul și Lugojul, asigura un atu important pentru controlul asupra frontierei sudice. Arealul era foarte important și pentru potențialul uman, necesar în campaniile militare. În martie 1551 Martinuzzi scria că din zona Caransebeșului și Lugojului pot fi ridicați „*sedecim milium optimorum militum*”¹⁷. Raportul său concordă cu cele susținute de Ferdinand într-o epistolă adresată lui Castaldo, unde considera că, după ce caransebeșenii și lugojenii vor adera la tabăra imperială, din acel areal poate fi recrutată multă cavalerie pentru că locuitorii sunt distinși prin virtuțile lor militare (*apud Lugasiensis, Sebesiensis et in illis locis equites etiam ad magnum numerum haber, atque non nisi boni et experti, quia nobis nationes ille plurimum de fortitudine scientia militari commendantur*)¹⁸. Mai mult, arealul montan al Banatului pare

¹² Fraknói 1877, p. 212.

¹³ Pesty II 1878, p. 219.

¹⁴ Pesty I 1878, p. 293–294.

¹⁵ OSZK, fond 432/32, f. 92v.

¹⁶ ASV, Nunz. di Germania, vol. 63, f. 15: duodeci milla Rasciani qualli condotti dal conte Petrovicchi venivano in difesa del medema Regina, si e accampato sopra Alba Giulia. Mai multe informații asupra conflictului în Veress 1901, p. 303–306 și Szentkláray, p. 329.

¹⁷ Károly 1880, p. 60.

¹⁸ OSZK, fond 432/32, f. 20v. Traducerea românească a pasajului la Drăgălina 1900, p. 18 (după traducerea realizată din latină în maghiară de către Pesty).

să fi fost teren de recrutare pentru mercenari. Astfel se explică de ce în 1544 domnitorul Radu Pisie este alungat de pe tron de către un pretendent care se folosește de husarii și drabanții din Caransebeș. Tot de aici strâng trupe, în septembrie 1551, boierii refugiați din Țara Românească, pentru a-l înlătura pe Mircea Ciobanul de pe tron. Cu această ocazie circa 1600 de soldați din Banat, cavalerie și archebuzieri, au participat la lupta de la Mănești în urma căreia pribegii l-au înfrânt pe Mircea Ciobanu¹⁹.

Situația Comitatului Severin, în ciuda aprecierilor pozitive, nu era deloc una satisfăcătoare din punct de vedere militar. Cele două orașe, Caransebeșul și Lugojul, au trimis mai multe solii solicitând ajutor din partea lui Castaldo, căruia îi reaminteau că nu pot rezista fără trupe și stipendii. În acest sens generalul italian amintește că i s-au cerut „*sexcentum saltem pedites aydones stipendiarios ac ducentum equites*” însă nu i-a putut trimite deoarece 1000 de husari și 1500 de călăreți grei (cataphractus) au trebuit îndreptați spre Gyula²⁰. Pentru a-i liniști într-o măsură pe localnici, îngrijorați ca nu cumva mercenarii din Caransebeș să plece în lipsa fondurilor, Castaldo a trimis banii pentru plata celor 240 de călăreți din garnizoană. Cei din Lugoj au supralicitat cerând pe lângă bani și trupe, trimiterea de arhitecți militari, bombarde, săcălușe, praf de pușcă și oameni competenți care să aibă în grijă artileria, în total 400 de soldați care să fie plătiți din fondurile imperiale²¹. În consecință, Castaldo îi scrie lui Ferdinand și îi amintește că erau așteptați arhitecți din Italia (*architectos ex Italia*) pentru a fortifica pasurile dinspre Moldova, Țara Românească, în Secuime, precum și cetățile din Lugoj și Caransebeș (*Lugas et Caransebes fortificationem*)²². În luna iunie Caransebeșul a reușit să obțină de la arsenalul din Sibiu diverse materiale militare destinate apărării cetății: 12 archebuze de Nüremberg, două săcălușuri cu două țevi patru archebuze cu două țevi, praf de pușcă, plumb și fitile de aprindere²³. Presiunea otomană s-a resimțit tot mai pregnant în luna iulie a aceluiași an, când trupele sultanului încep asediul Timișoarei. Banul de Caransebeș, Ioan Glesan, întreținea un război de uzură cu otomanii, însă trupele sale erau puține și demoralizate, astfel că nu putea veni direct în ajutorul asediaților. Cucerirea Timișoarei și impunerea preeminenței otomane în zona de câmpie a influențat decizia politică a celor două orașe care au decis să accepte suzeranitatea Porții și să plătească haraci²⁴.

După momentul tensionat de la mijlocul veacului al XVI-lea situația politică și militară a Banatului cunoaște o perioadă de acalmie. Potrivit informațiilor lui Giovanandrea Gromo accesul spre teritoriile transilvane era barat pe valea Timișului de către cetatea de la Mehadia. Un rol important îl deținea Caransebeșul, oraș întărit cu ziduri de piatră, unde își avea reședința banul de Caransebeș, care avea sub comanda sa 500 de călăreți²⁵. Periodic trupele bănățene au fost angrenate în conflictele interne ori externe în care Principatul s-a angajat. Astfel în luptele dintre Ștefan Báthory și Ștefan Bekes, de partea primului, au participat 300 de călăreți și 200 de pedestrași din districtul Caransebeșului, înarmați cu tunuri, sulite, săbii și securi²⁶. De asemenea, existau mici conflicte cu otomanii, incursiuni ori raiduri care au ajuns să fie parte normală a vieții la frontiera Transilvaniei. Spre exemplu în anul 1589 turcii pustiesc cu totul satul Ciura de lângă Lugoj. Patru ani mai târziu, trupele de cavalerie ale banului George Palatici au atacat și au cauzat

¹⁹ Suci 1980, p. 33, 35; Drăgălina 1900, p. 19.

²⁰ OSZK, fond 432/32, f. 43v.

²¹ Cea mai completă prezentare a situației celor două centre urbane din Banatul de munte în perioada 1551–1552 o datorăm lui Feneșan 1994, p. 161–198, în special p. 167–168.

²² OSZK, fond 432/32, f. 46v.

²³ Feneșan 1994, p. 172.

²⁴ Feneșan 1994, p. 175–177.

²⁵ Ardelean 2010, p. 112.

²⁶ Drăgălina 1900, p. 38.

distrugerii așezărilor turcești din jurul Timișoarei. La numai trei ani distanță, este consemnat din nou un raid al haiducilor din Caransebeș care au trecut la sudul Dunării învingând 600 de ieniceri în zona Semendria²⁷. La sfârșitul secolului al XVI-lea, în contextul războiului de 15 ani, o serie de evenimente militare majore vor implica și trupele din comitatul Severin. Sub conducerea banilor de Caransebeș-Lugoj, bănățenii au participat la campaniile anti-otomane care au vizat Timișoara și au condus la cucerirea Lipovei. Reacția turcească nu a întârziat să apară. În iulie 1598, circa 2700 de soldați din trupele vilaietului timișorean, conduse de către Soliman pașa din Timișoara, au atacat Lugojul, atacul fiind respins cu greu de către trupele banului Andrei Barcsay²⁸. Odată cu intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania elitele din Comitatul Severin s-au raliat rapid cauzei sale. În anul 1600 același Andrei Barcsay se pregătea să intervină cu trupele din Caransebeș, Lugoj și Lipova, în favoarea domnitorului muntean la Mirislău, însă acesta s-a angajat în luptă înainte de sosirea ajutoarelor. De altfel, în cursul răscoalei ardelenilor contra lui Mihai, singurele două comitate care nu au aderat la tabăra răsculaților au fost Severinul și Hunedoara²⁹. În paralel cu aceste desfășurări de forțe au persistat conflictele minore cu turcii. De o mai mare intensitate aveau să se dovedească luptele interne între tabăra lui Moise Székely și cea imperială. Caransebeșul, datorită precarității fortificațiilor și Lugojul, prin voința cetățenilor, s-au predat partidei lui Székely. După înfrângerea sa în fața armatei Țării Românești la Brașov, în 1603, cele două orașe bănățene au suferit din plin persecuțiile trupelor de mercenari sârbi aflate în serviciul generalului George Basta, care a reușit să se impună în Ardeal³⁰. Devastat de haiducii sârbi teritoriul bănățean rămăsese totuși o bază solidă de recrutare a unor elemente mercenare, în buna tradiție stabilită încă din secolul anterior. Ștefan, fiul lui Petru Cercel, încerca în 1604 să angajeze trupe de lefegii din Caransebeș și Lugoj, cu care urma să revendice tronul Țării Românești. El era dispus să plătească 4 taleri pentru fiecare pedestraș, 5 pentru fiecare călăreț, 13 pentru căpitani de haiduci și 15 pentru căpitani de celorlalte trupe. Pentru căpitanul unei trupe de 1000 de soldați salariul urma să ajungă la 45 de taleri³¹. La aceeași mercenari a apelat în anul 1632 și Matei Basarab, care a plecat din Caransebeș spre a ocupa tronul Țării Românești. El era însoțit de trupe recrutate din zona Caransebeș-Lugoj, soldați conduși de către nobilul Vaida Bona. După ocuparea tronului de către Matei o parte dintre soldați au revenit în Banat, în frunte cu conducătorul lor, însă 500 mai erau în serviciul domnitorului chiar și la 1637, fiind considerați printre cei mai credincioși servitori³².

Conflictele permanente de la finalul secolului al XVI-lea și începutul celui următor și-au pus amprenta asupra zonei care a suferit distrugerii însemnate. Situația va reveni la normal doar după înscăunarea lui Ștefan Bocskay ca principe al Ardealului. O lungă perioadă de acalmie pentru teritoriul bănățean se instaurează odată cu urcarea pe tron a principelui Gabriel Bethen (1613). Fiind o zonă predispusă la atacurile turcești, Bethen și apoi principii din familia Rákóczy s-au îngrijit de menținerea unor trupe în acel spațiu. În epoca lui Bethen, în 1626, la Caransebeș staționau 200 de călăreți și 200 de pedestri, la Orșova 300 de călăreți și 300 de pedestri, la Mehadia 200 de călăreți și 200 de pedestri, în Almăj și Caran câte 100 de călăreți și 100 de pedestri, la Bocșa 50 de călăreți și 100 de pedestri iar la Lugoj 600 de călăreți și 700 de pedestri³³. Documentul în sine este suspect pentru că se referă la așezări care erau deja în

²⁷ Ardelean 2010, p. 133, 185; Drăgălina, p. 40.

²⁸ Detaliile luptelor la Drăgălina 1900, p. 46–66, în special p. 64–66.

²⁹ Drăgălina 1900, p. 80.

³⁰ Pesty II 1878, pp. 147–167, în traducere la Drăgălina, pp. 90–107.

³¹ Suciu 1980, p. 46.

³² Suciu 1980, p. 48–50; Stoicescu 1988, p. 24–25.

³³ *Török okmánytár*, p. 471–473.

stăpânirea turcească (Timișoara, Bocșa, Severin, Moldova, Becicherec, Orșova), mai probabil fiind o contabilizare a necesităților de personal militar în anumite zone, dacă nu cumva s-a avut în vedere o situație mai veche, consemnată acum și suprapusă realităților începutului de secol XVII. Cifre concrete despre numărul de oșteni din zonă deținem datorită unui document din 1636. Atunci se pomenește că spre Lugoj și Caransebeș au fost trimiși 600 de oameni, în scopul de a proteja acel teritoriu³⁴.

Epoca lui Bethlen a fost una din perioadele cele mai prospere în istoria Transilvaniei astfel că s-au putut iniția lucrări de refacere a fortificațiilor celor două orașe principale din Banat. În Dieta de la Alba Iulia (iunie-iulie 1624) se votează o impunere de un florin pe poartă, bani ce trebuiau destinați fortificației de la Lugoj. Trei ani mai târziu, era votată o nouă dare de 10 florini, parte din acei bani fiind în folosul fortificațiilor lugojene³⁵. În paralel, erau luate măsuri și pentru refacerea cetății Caransebeșului. Articolul 20 din hotărârile Dietei de la Alba Iulia (1–10 mai) 1632 stabilea ca cei din comitatul Severin să fie scutiți de participarea la război, cu condiția să construiască, cetatea interioară a orașului („*Ugyanaz Szörin vármegyebéli atyánkfiakönyörgésekre kegyelmes urunk, hogy őket a belligeratione immunissá tézsi, ea conditione, hogy Káransebest az belső várral együtt építsék, Nagyságodnak megszolgáljuk*”)³⁶. Sursele nu sunt foarte generoase când e vorba să descrie modul cum arătau fortificațiile celor două centre urbane bănățene. Trebuie să ne bazăm pe rarele relatări de epocă, în acest caz cea a lui Evlia Celebi, care a vizitat zona la scurtă vreme după cucerirea ei de către otomani. Caransebeșul e descris ca un oraș fortificat ce are o circumferință de 400 de pași, înconjurat de un șanț puțin adânc. În interiorul acestei structuri se afla cetatea interioară în cinci colțuri³⁷, aceeași pentru construcția căreia au fost scutiți locuitorii comitatului Severin de servicii militare datorate principilor. Lugojul, în ciuda banilor investiți în epoca lui Bethen, era destul de slab fortificat cu ziduri de pământ și lemn, doar cetatea interioară, de formă dreptunghiulară, fiind construită din piatră³⁸.

Scutirea obținută de cei din Severin în dieta ținută în 1632 avea să fie reiterată în anul 1643. Atunci principele George Rákóczy îi dispensa pe oficialii și toți nobilii comitatului Severin, precum și bunurile lor, de participarea la oastea principatului, cu condiția să își apere propriul teritoriu în fața amenințării otomane³⁹. Prin acest act locuitorii din zonă sunt scoși practic în afara evenimentelor militare majore la care Transilvania a fost angrenată și lăsați să își gestioneze propriile probleme, specifice aceluia areal de frontieră. În final, presiunea enormă exercitată de către otomani avea să se răsfrângă asupra teritoriului bănățean, Caransebeșul și Lugojul fiind ocupate de către turci, dar nu în urma unei campanii militare ci datorită unei decizii politice. Cedarea părților montane ale Banatului către otomani a marcat finalul unei epoci în istoria provinciei. După revenirea creștină de la începutul secolului al XVIII-lea, destinul politic, administrativ și militar al teritoriului dintre Dunăre și Mureș avea să fie legat de Casa de Austria și resimțit sub impactul modernizării promovate de către aceasta la nivelul întregului spațiu sud-est european.

³⁴ Pesty 1878, p. 220.

³⁵ Ardelean 2010, p. 112.

³⁶ *Monumenta*, p. 285.

³⁷ *Călători*, p. 534. Pentru Caransebeș a se vedea și Groza 1993, p. 89–99.

³⁸ *Călători*, p. 533.

³⁹ MOL, F 1, Librii Regii, vol. XXIV, f. 45v–46v. Anexa II.

Surse și bibliografie:

- Achim 2000 = Viorel Achim, Voievozii în districtele românești din Banat, în *Banatul în Evul Mediu. Studii*, București, 2000.
- Ardelean 2010 = Florin Ardelean, *Organizare militară în Transilvania princiară. Comitate și domenii fiscale*, teză de doctorat, Cluj-Napoca, 2010.
- ASV, Nunz. di Germania. = Archivio Segreto Vaticano, Nunziatura di Germania
Călători = *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, ed. M. M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Mustafa Ali Mehmet, București, 1976.
- Dl. MOL = Diplomatikai Levéltár (Collectio antemohacsiana).
Df. = MOL, *Diplomatikai Fényképgyűjtemény*.
- Drăgan 2000 = Ioan Drăgan, *Nobilimea românească din Transilvania 1440–1514*, București, 2000.
- Drăgălina 1900 = Patriciu Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, vol. II, Caransebeș, 1900.
- Engel 1797 = Johann Christian Engel, *Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer*, vol. I, Halle, 1797.
- Feneșan 1994 = Costin Feneșan, Banatul Caransebeșului și Lugojului între Habsburgi și Poartă în anul 1552, în *Studii și Materiale de Istorie Medie*, 1994, p. 161–198.
- Fraknoi 1877 = Vilmos Fraknoi, II. Lajos király számadási könyve. 1525. január 12—július 16, în *Magyar Történelmi Tár*, XXII, 1877, p. 47–236.
- Groza 1993 = Liviu Groza, Cetatea Caransebeș – câteva precizări cronologice, în *Banatica*, 12/2, 1993, p. 89–99.
- Huszár 1892 = Imre Huszár, A huszárok eredetéről, în *Hadtörténelmi Közlemények*, 1892.
- Károly 1880 = Árpád Károly, Fráter György levelézese, în *Történelmi Tár*, 1880, p. 57–96.
- Kovachich 1800 = Martinus Georgius Kovachich, *Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros*, tom II, Budae, 1800.
- Kovács 2010 = S. Tibor Kovács, *Huszár fegyverek a 15–17 században*, Budapest, 2010.
- Magina 2010a = Adrian Magina, Constituirea și evoluția domeniului familiei nobile Măcișcaș de Rapolt (1478–1520), în *Banatica*, 20/2, 2010, p. 109–130.
- Magina 2010b = Adrian Magina, Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević, în *Analele Banatului*. S.N., Arheologie-Istorie, XVIII, 2010, p. 135–142.
- Magina 2010c = Livia Magina, Dreptul de târg și procesul de urbanizare. Cazul Felnac, în *Analele Banatului*, S.N., Arheologie-Istorie, XVIII, 2010, p. 143–148.
- MOL = Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- Monumenta = *Monumenta Comititalia Regni Transilvaniae/Erdélyi Országgyűlési Emlékek*, ed. Szilágyi Sándor, vol. IX, Budapest, 1883.
- MTAK, Pesty Frigyes gyűjteménye = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest, Kézirattár, Pesty Frigyes gyűjteménye.
OSZK, fond 432/32 = Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, Kézirattár, fond 432/32, *Pesty Frigyes kivonatai a bécsi állami levéltárból 1532–1602*.
- Thallóczy 1915 = Lajos Thallóczy, *Jajca (bánság, vár és város) története*, Budapest, 1915, (= Magyarország melléktartományainak oklevéltára. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum 4).
- Pesty 1878 = Frigyes Pesty, *Á szörényi bánság és Szörény vármegye története*, vol. I–II, Budapest, 1878.
- Pesty 1882 = Frigyes Pesty, *Krassó vármegye története*, vol. II/1, Budapest, 1882.
- Stoicescu 1988 = Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab*, București, 1988.
- Szentkláray = Jenő Szentkláray, Temes vármegye története, în *Temes vármegye* (=Magyarország vármegyéi és városai), Budapest, f. a.
- Suciu 1980 = I. D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Timișoara, 1980.
- Török okmánytár = *Török-magyarkori államokmánytár*, ed. Szilágyi Áron, Szilágyi Sándor, vol. I, Pest, 1868.
- Veress 1901 = Endre Veress, *Izabella királyné: 1519–1559*, Budapest, 1901.

*Anexe**I*

1525, 26 aprilie, Buda

MOL, Dl. 24135, hârtie, sub text pecete aplicată în ceară roșie, cu hârtie de protecție.

Regele Ludovic îl numește pe Ioan de Kalló în funcția de căpitan al trupelor ușoare din zona Timișoarei și a Caransebeșului și cere celor de acolo să i se supună.

Comissio propria domini regis

Ludovicus, Dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc., fidelibus nostris egregiis et nobilibus universis aulicis nostris levis armature in partibus Themesiensibus et Sebesiensibus servientibus, salutem et gratiam. Cum nos fidelem nostrum egregium Johannem de Kyskallo vobis in capitaneum cum solita potestate prefecerimus, mandamus fidelitati vestre et vestrum cuilibet firmiter, ut prefatum Johannem Kallay pro capitaneo vestro recognoscere et eidem in omnibus licitis et regni salutem concernentibus obedire et obtemperare et quicquid vobis pro defensione regni faciendum dixerit facere et exequi modis omnibus debeatis et secus facere non presumatis presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum Bude feria quarta proxima post festum beati Marci evangeliste, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo quinto.

II

1643, 20 noiembrie, Alba Iulia

Copie de epocă: MOL, F 1, Librării Regii, vol. XXIV, f. 45v-46v

Principele George Rákóczy îi scutește pe oficialii și toți nobilii comitatului Severin, precum și bunurile lor, de participarea la oastea principatului, cu condiția să își apere propriul teritoriu în fața amenințării otomane.

Nos, Georgius Rakoczy, Dei gratia princeps etc., memoriae commendamus tenore praesentium quibus expedit universis, quod nos benignum habentes respectum servitiorum fidelium nostrorum generosorum egregiorum et nobilium comitatus Zeoreniensis Michaelis Fodor vice bani ac iudicis primarii civitatis noastrae Caransebes, nec non Gabrielis Kwn, Ladislai Floka vice comitum, iudicum ac universorum magnatum et nobilium comitatus Zeoreniensis, quae ipsis in extremis et finitimis illis huius regni nostri et ditionis oris in faucibus fere Turcarum constituti, diversis vicibus molestiarum iniuriarumque que per eosdem in quietos vicinos subinde ipsis inferri solitarum pro cellis exagitati ac ad singula tempora momenta continuis vigiliis excubiis cum primato eorum tum vel maxime publico huius patriae boni necessariis expositi in tuendis ac defendendis limitibus eorundem, partium aut finium ditionis nostrae, maxime vero fortalitiis nostris finitimis Caransebes et Lugas nuncupatis, in comitatu eodem adiacentibus, adeoque in procurando negotiis, itinerarum legatorum, pariter etiam internunciorum pro conservando, bono publico, ultro citroque cum Turci mutuo in vicem ablegari solitorum ac etiam aliis rebus et negociis publicis patriae huius permansionem spectantibus, fideliter et intrepido animo, singularique promptitudine principibus huius regni nostri pradecesoribus ut pote nostris foelicis memoriae adeaque patriae huic carissimae ac nobis etiam post quam huius principalis dignitatis culmen, mutu divino foelici sidere attigimus, vel hactenus exhibuerunt et impenderunt, exhibiturosque ac pari fidelitatis constantia eosdem impensuros fore in posterum

nulli dubitemus. Tum obhoc itaque tum vero, quod universis etiam status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem anexarum in generalibus eorundem comitiis ad diem primum mensis May, ani millesimi sexcentissimi trigesimali secundi per nos in civitatem nostram Alban Iuliam indictis celebratis, edito etiam superinde publico articulo dictos universos fideles nostros comitatus Zeörenienses ab omnibus bellicis expeditionibus, tam generalibus¹ quam partialibus ea conditione ut dictam civitatem Karansebes, una cum arce interiori aedificare debeant, omnimode exemptos ac supportatos effecissent, immunesque reddidissent, eosdem itaque vice banum, vice comites, iudices ac universos magnates et nobiles antelati comitatus Zeörenienses ab omnibus lustrationibus, bellicis belligerationibus et expeditionibus castrensibus, tam generalibus quam partialibus, in perpetuum clementer eximendos ac supportandos duximus, prout praemissa sub conditione ac ut iidem ad occurrentes necessitates in defensione dictorum locorum firmiter optime armis instructi bonis ac idoneis equis non solum praesto esse verum etiam cum vitae ipsorum iactura ac dispendio fidelem patriae huic ac iisdem locis finitimus praestent operam, eximimus ac supportamus praesentem per vigorem. Quo circa vobis fidelibus nostris illustrissimis, spectabilibus, magnificis, generosis egregiis et nobilibus, levatoribus gentium ac tam generalium quam partialium expeditionum bellicarum ac lustrationum directoribus, inspectoribus et praepositis generalibus, supremis et vice capitaneis, belli ductoribus ac universis tam equestris quam pedestris ordinis militum nostrorum officialibus quorum videlicet interest seu intererit modernis et futuris, quo que pro tempore constituendis praesentium notitiam habituris, harum serie commitimus et mandamus firmiter, quatenus vos quoque a modo deinceps successivis semper temporibus praememoratos fideles nostros vice banum, vice comites, iudices ac universos magnates et nobiles annotati comitatus Zeörenienses, ab omnibus belligerationibus, lustrationibus ac expeditionibus castrensibus, tam generalibus quam partialibus, a nobis iuxta praenotatorum fidelium nostrorum universorum statum et ordinum trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium Hungariae eidem annexarum, praetactum articulum superinde deditum ac conditionem praesertam in perpetuum exemptos ac supportatos habere et agnoscere debeatis neque eosdem, ad aliquam lustrationem ac belligerationem vel expeditionem castrensem, tam generalem quam partialem, cogere et compellere aut propterea eosdem, in personis rebusque et bonis ipsorum quibusvis impedire, turbare, molestare et damnificare praesumatis vel sitis ausi modo aliquali. Secus non facturi. Praesentibus perlecris exhibenti restitutis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras pendentes et authentici sigilli nostri munimine roboratas, memoratis vice bano, vice comitibus, iudicibus ac universis magnatibus et nobilibus praetitulati comitatus Zeoreniensis clementer dandas duximus et concedendas.

Datum in civitate nostra Alba Iulia die vigesima mensis Novembris, anno Domini millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio.

Georgius Rakoczy m.p.
Ioannes Szalardi m.p.
Vice secretarius

MILITARY ASPECTS OF SEVERIN COUNTY HISTORY IN 16TH-17TH CENTURIES

(Abstract)

Severin County is an administrative structure documentary mentioned at the beginning of the 16th century. Being a frontier province, located near the Turkish territories, had a special military status. At the end of the 15th century and the beginning of the next century the area was protected by royal hussars. When the Hungarian medieval kingdom collapses in 1526, this territory was attached to the Principality of Transylvania. In the 16th and 17th centuries the people from Caransebeș and Lugoj area was very appreciated for their military skills. In many occasions' boyars or pretenders to the throne of Walachia recruited troops from Banat. Also soldiers from Severin area fought in the service of Transylvanian rulers or in the military campaign against the ottomans. In 1632 the people of SeverinCounty were exempted from military service but being forced to build the inner fortress of Caransebeș town. In 1643 exemption is renewed by the Prince George Rákóczy. From this point the people and elites of Severin were no longer involved in any military operations except in defending their own area. Finally Turkish pressure was too high and in 1658 Severin County became a province of Ottoman empire.